

O constiinta la apel

Adina DINITOIU

André GLUCKSMANN

Discursul urii

Traducere din franceza de

Ileana Cantuniari,

Editura Humanitas, Bucuresti, 2006, 230 p.

André Glucksmann este un intelectual francez aflat in buna traditie a intelectualului activ in viata cetatii. Si mai mult decat atat, a universalismului francez, deschis catre lume si, la nevoie, militant pentru cauzele acesteia. Un intelectual (convertit recent la dreapta lui Sarkozy, spre deosebire de prietenul sau, Bernard-Henri Lévy, ramas fidel stingii) care a denuntat la momentul respectiv „sfirsitul istoriei“, „postistoria“ clamate de Fukuyama (pe care il si ironizeaza, povestind cum respectivul s-a razgindit si s-a grabit sa-i condamne pe cei care s-au lasat furati de propria sa iluzie...), vorbind cu luciditate nelinistita de un asalt mai acerb ca niciodata al istoriei in epoca pe care o traim: „Departa de a fi abolita, violenta nebuna a istoriei ne cuprinde la fel ca razboaiele cu implacabila recurenta a faptelor diverse“.

Citatul e din Discursul urii/Le Discours de la haine, Plon 2004/ Humanitas, 2007 (traducere de Ileana Cantuniari) – cartea de care va fi vorba mai jos –, iar ideea e dezvoltata, asa cum arata eseistul intr-o nota de subsol, in discursul rostit in 1989, in onoarea lui Václav Havel, laureat cu Premiul Pacii – lesirea din Comunism inseamna intrarea in Istorie. O fraza care, pentru noi, spune (sau asa ar trebui) foarte multe lucruri... Or, se intimpla ca postistoria hedonista a lui Fukuyama (imprumutata, spune autorul, de la Kojève, via Hegel), care il enerveaza atita pe Glucksmann, sa fie adoptata, cu mai multa sau mai putina „gratie“, de filozofii europeni dispusi sa-si ia „concediu sabatic“ intr-o Europa vazuta ca „un vast paradis turistic“.

Ironia e devastatoare: in subsol e citat si Sloterdijk, care, citindu-l la rindul sau pe Baudrillard care spunea ca „ultimul cuvint al istoriei ar fi «sex»“, considera, in ce-l priveste, ca „ultimul cuvint al istoriei ar fi «confort»“. Glucksmann exclama perplex, excedat de acest „chietism“: „Nu exista «adversar istoric»? Sint uitate terorismele, dictaturile, razboaiele genocidare! Metafora medicala – un sistem care isi secreta proprii virusi – invita batrinul continent sa se izoleze spre a evita in imponderabilitate“. Atitudinea europeana, aspru criticata in termeni de abstragere, hedonism, „angelism“ sau „imponderabilitate“, este, in esenta ei, atitudinea antiamericana, pe care eseistul o deconstruieste pas cu pas in capitolul intitulat „Spectrul hiperputernicului“. Doua lucruri il deranjeaza in mod vizibil pe eseist: pe de o parte, inactiunea, pasivitatea, eludarea raului, recte complicitatea europeana cu dictaturile si terorismul – pe care le tolereaza –, iar pe de alta parte, punerea acestei strategii confortabile in contrabalanta cu tot ceea ce inseamna „americanism“. Glucksmann este un proamerican (lucid) pentru ca adept al actiunii, al interventiei externe in caz de teroare, in numele umanitatii, al drepturilor omului; un sustinator al cauzei evreiesti si al egalitatii de drepturi intre femei si barbati.

El e si primul care recunoaste greselile americanilor, dar care declara SUA o democratie autentica (asa cum nu gaseste in Europa), capabila sa-si puna in chestiune sefii, strategiile, politica s.a.m.d. Filozoful e din tagma intelectualilor francezi care nu concep abstragerea din lume, ingrijorat acum cind ea a ajuns un „sat planetar“, furios la posibilitatea de a fi tratata ca un „sat de vacanta“: „O data in plus ura pentru celalalt tiseneste din ura de sine. Noi exhibam o deplorabila incapacitate de a ne accepta oameni si doar oameni. Vrem sa fim Dumnezeu. Ne pierdem capul ca nu sintem Dumnezeu si ii urim pe cei care, chiar si fara stirea lor, ne silesc s-o lasam mai moale. Americanul exista, el s-a intilnit cu istoria, noroiul, lacrimile si crima pe care ideologia franco-germana le limiteaza la trecut, le exorcizeaza in prezent si le ostracizeaza pe viitor“. Din cind in cind, un strop de patetism ca acesta, la adresa americanilor, constituie un semnal de alarma care atrage atentia asupra radacinilor profunde ale ideologiei/urii

antiamericane si asupra politicii „de strut“ a Europei.

Fetele urii

in fond, antiamericanismul este doar una din fatetele urii; sint cel putin alte doua esentiale – si stravechi! –, abordate de Glucksmann: antisemitismul (vezi capitolul „De ce frizerii?“) si ura fata de femei (capitolul „Cautati femeia!“). As vrea sa ma opresc inasa asupra acelor pagini care descriu si definesc – fenomenologic, filozofic, cultural – ura, pentru ca pun punctul pe i. Ura exista si e de nestapinit, ea nu reprezinta contrariul iubirii, ci o forta originara independenta, un impuls autodestructiv identificat de acelasi Freud obsedat de sexualitate (pulsivitatea de moarte) si cu care, in cel mai bun caz, omul traieste, iar in cel mai rau, isi ucide semenii. Vizitele facute textelor tragice clasice (Eschil, Sofocle, Aristofan etc.) si unor personaje ca Antigona sau Medeea se conjuga – in aceasta „anatomie“ a urii – cu apelul ferm la un principiu etic, militant, care exclude hedonismul si indiferenta: „Scuzati-ma, dar fara principiu etic nu exista politica pe termen lung. Morala si politica nu se disociaza asa cum cred acei Machiavelli de subprefectura. «Politica» Airbus-urilor si a hidrocarburilor, «politica» plecaciunilor, «politica» lui «ma-doare-n-cot-ca-un-popor-este-exterminat», duce la Beslan.

Asta nu e politica, asta e orbire“. Glucksmann declara secolul XX „cel mai crud“, in perspectiva ororilor comise de om impotriva omului (Hiroshima, Auschwitz, Cecenia, Palestina...), iar inconstienta, complezenta si eludarea urii atroce de catre oamenii politici europeni i se par naucitoare: „Prin ce mister insondabil, prin ce incomensurabila naivitate, pasagerul secolului al XXI-lea se condamna pe sine la a face pe surprinsul atunci cind ura da navala peste el? Ura il ataca din exterior tot atit de mult cit dospeste inlauntrul fiecaruia. [...] De unde ii vine senzatia de a fi imun? Nu poti fi imun aici. Eu unul nu ma simt imun. Biet biped fara pene si fara memorie! Pe 11 septembrie 2001, la inceputul diminetii newyorkeze, americanii numara mai multe mii dintre semenii lor asasinati brutal, in mod complet gratuit“. Mult pronata (dupa razboi) „constiinta mondiala“ e de fapt inexistentă, iar Glucksmann e una din vocile care trag semnalul de alarma: e vocea unei noi etici, filozoful debarcat in cetate, care deconspira public „discursul urii“. E unul din cei care forteaza „trezirea“ constiintei publice sau, in orice caz, crede in misiunea intelectualului de a o (putea) face. intr-o lume postmoderna farimitata, apelul la etica devine, in caz extrem, o chestiune de supravietuire planetara.

Terorismul de ultima ora, mult temuta „bomba umana“, se manifesta incontrolabil si diseminat, iar resorturile lui ultime se sprijina, desigur, pe ura: „Cum sa controlezi, sa sfatuiesti, sa opresti o bomba umana? Cindva terorismul depindea de o serie de masuri cu grija inventariate – represiuni politienesti, precautii economice si sociale, proceduri pedagogice. Astazi o sfidare fara frontiere cere socoteala hic et nunc pentru ratiunile noastre de a trai, pentru sperantele noastre de supravietuire si pentru curajul nostru in fata mortii. Ea ne educa mai mult decit se lasa educata“. Fara sa fie alarmist sau catastrofic, iritat de optimismul nefondat al „postistoriei“, dar increzator intr-un rationalism pragmatic si o etica bazata pe responsabilizarea fiecaruia in parte (aici e citat/urmat Montaigne, v. capitolul „Buna ziua, domnule Montaigne“), Glucksmann se inscrie fara rest in modelul intelectualului francez al secolului XX. Ar fi de adaugat, totusi, ca el e mai putin stilist si probabil de aceea fraza lui suna mai grav si mai ferm, in sens etic. Un intelectual evreu la origine, care a luat apararea Ceceniei si care isi scrie cartea „pentru un trandafir din Cecenia, foarte drag si atit de departe“ este poate unul dintre acele spirite lucide (nu in sens camilpetrescian!) care trebuie sa ne reaminteasca din cind in cind ca umanitatea se construiește cu greu in regatul urii diseminate, al indiferentei hedoniste si al raului ignorat.

Capitolul despre antisemitism (analizat istoric-evolutiv, considerat a fi ajuns astazi intr-o a treia faza, dupa persecutia crestina si Holocaust) impresioneaza prin acuitate, prin analiza fara metafore a rezistentei, dar si a schimbarii sale la fata in decursul timpului. Ca sa nu mai pun la socoteala deconstructia urii impotriva femeilor, „cea mai indelungata ura din istorie, inca si mai milenara si mai planetara decit cea la adresa evreului!“

„Discursul urii“ reprezinta asadar la Glucksmann – previzibil, nu? – o deconstructie foucauldiana, pas cu pas, cu argumente din politica mondiala, filozofice si culturale, si uneori chiar personale, a fetelor urii la nivel discursiv (antisemitism, antiamericanism, ura impotriva femeilor). Si pentru a

face cumva loc și metaforei, la finalul cărții, eseistul enunță în paragrafe scurte „cele șapte flori ale urii”, denunt în miniatură, șapte capete de acuzare în procesul intentat discursului urii. Le enumără și eu, fără alte comentarii: „Ura există”, „Ura se ascunde sub cuvinte afectuoase”, „Ura este insatiabilă”, „Ura promite paradisul”, „Ura se dorește a fi Dumnezeu ziditor”, „Ura iubeste de moarte”, „Ura se hrănește din autodevorare”.

Cum să scrii despre ura?

E nevoie să fi trăit ura sau să urăști ura pentru a putea scrie despre ea/pentru a o putea combate? Din fericire, la nivel individual vorbind, ura nu e un sentiment prin care să treci obligatoriu, o poți sau nu cunoaște. Glucksmann răspunde că „oamenii echilibrați, persoanele sincere credincioase, realisti lipsiți de iluzii” nu au nevoie să o cunoască pentru a o demonta și respinge. Pariul, însă, este să reușești să vorbești despre ura fără să te contaminezi, să păstrezi distanța necesară, să rămii în limitele echilibrului amintit. E o pledoarie implicată pentru valorile etice și pentru un realism pragmatic, văzute ca elemente de rezistență într-o lume în deriva. Și pentru un activism la scară mondială, căci, în zilele noastre, „a ne cultiva grădina” a devenit doar o simplă posibilitate, poate chiar o chestiune de securitate supraindividuală! Și în grădina noastră națională, s-a scris... Despre ura. A făcut-o Gabriel Liiceanu, vorbind despre ura comunistă infiltrată în sistemul postdecembrist: un discurs local, care a prilejuit reacții, dar nu a epuizat subiectul (în dosarul neclasat al comunismului românesc). Dar despre asta cu o altă ocazie.